

Dunja Jutronić

Split

JEDNA STUDIJA O GOVORU NAŠIH ISELJENIKA U SAN PEDRU U KALIFORNIJI

(*The Speech of Yugoslav Immigrants in San Pedro, California*, autori Alexander Albin i Ronelle Alexander, The Hague, Martinus Nijhoff, 1972, 128 strana, Publications of the Research Group for European Migration Problems)

Ovo je prvi štampani rad u obliku knjige koji opisuje govor Hrvata emigranata u Sjedinjenim Američkim Državama. Kao što i sami autori navode u predgovoru ova monografija je »preliminarna studija ograničenog opsega« čiji je krajnji cilj jedan »sveobuhvatni opis i analiza kulturne, lingvističke, ekonomske i socijalne integracije u američko društvo onih slavenskih naroda koji žive u Kaliforniji.« U ovoj monografiji opisuje se bilingvalno hrvatsko stanovništvo koje živi u San Pedru u Kaliforniji.⁴⁾

Knjiga ima četiri poglavlja. Prvo poglavlje »Jugoslavenska imigracija u Sjedinjenim Američkim Državama« vrlo je korisno i zanimljivo poglavlje o povijesti imigracije naših ljudi. Masovna imigracija iz današnje Jugoslavije u Ameriku zbilja se u posljednjoj dekadi 19. stoljeća, ali nam autori napominju da ne smijemo zaboraviti i zanemariti i prijašnje, ne tako masovne imigracije. Razlikuju se tri razdoblja imigracije od kojih je najvažnije treće od kraja 19. stoljeća do početka 20. Prva emigracija koja je historijski vrlo malo dokumentirana zbilja se u 15. i 16. stoljeću, dok je druga trajala od 17. do 18. stoljeća.

Među prvim naseljenicima spominju se dva dubrovačka mornara koja su prema predaji putovala s Kolumbom.²⁾ Nešto više pouzdanih činjenica postoji o nekom hrvatskom brodu koji je u 16. stoljeću doživio brodolom uz obalu Sjeverne Karoline. Preživjeli brodolomci su se zatim pomiješali s urođenicima i postali pleme pod imenom Kroatian Indijanci.³⁾ Koliko ima istine u ovome — teško je ustanoviti. Za drugi period emigracije postoji mnogo pouzdanija dokumentacija. Među prvim došljacima u tom razdoblju bili su hrvatski i slovenski misionari. Prvi među njima bio je baron

Ivan Ratkay koji je stigao u Ameriku 1673. Misionari su pokušali katolizirati indijanska plemena i u tome su imali dosta uspjeha jer je u to doba bilo malo onih koji su bili voljni otići u Ameriku s ciljem pokrštavanja »nebožnika« Indijanaca. Druga grupa koju su sačinjavali hrvatski i slovenski seljaci ipak je bila od većeg značaja. Budući da su se oni i u svojoj zemlji bavili poljoprivredom, tako su u to doba i nastavili tu svoju aktivnost u Americi, naročito u državi Georgia, gdje su osobito uspješno uzgajali svilenu bubu i razvijali tu vrstu proizvodnje sve do građanskog rata u Americi 1864.

Treći period emigracije bio je od najvećeg značaja. Najveći broj Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca, Crnogoraca stigao je u Ameriku između 1896—1924. Većina njih zaposlila se u rudnicima bakra i željeza u Michiganu i Minnesoti, Pennsylvaniji, tj. u istočnoj i srednjoj Americi. Dalmatinci su odlazili u krajeve koji su bili slični podneblju u kojem su do tada živjeli. Najveća dalmatinska naselja nalazimo u New Orleansu i na pacifičkoj obali. Sve do sredine 19. stoljeća New Orleans bio je najveće naselje Južnih Slavena općenito u Americi. Tu su se oni bavili ribarstvom, pa su postojale i tvornice za konzerviranje ribe slične onima kod Stona na otoku Pelješcu. U Kaliforniju su Dalmatinci došli nešto kasnije. Izgleda da je njihov priliv bio naročito velik za vrijeme »zlatne groznice« 1848. Oni su se naseljavali oko San Francisca i Los Angelesa, u kraju gdje su ih konfiguracije zemljišta i klima najviše podsjećali na rodni kraj.

Razlozi ovakve imigracije bili su mnogobrojni. Prvi i najvažniji bio je ekonomski. U tadašnjoj Austro-Ugarskoj seljaci su bili vrlo siromašni, zatim su bili i politički ugnjetavani. Mnogi od njih htjeli su izbjeći trogodišnju vojnu obavezu u Austro-Ugarskoj vojsci. Dodatni podstrek za imigraciju bili su rođaci, rodbina i poznanici koji su ih savjetovali i pomagali da napuste zemlju u kojoj je za mnoge život bio težak i mukotrpan. Dakle, želja za bogatstvom i boljim životom bila je još jedan razlog imigracije i odlaženja u Ameriku koja je u to doba širokogrudno primala koja god je mogla.

Jedna od najvećih dalmatinskih naseobina u južnoj Kaliforniji je San Pedro. Prema postojećim podacima teško je utvrditi kada su prvi Dalmatinci stigli u San Pedro, međutim, kako autori navode, izgleda da su najraniji doseljenici tu stigli polovinom 19. stoljeća. Prvi su se Dalmatinci u tom području bavili ugostiteljstvom i držali su prodavaonice pića. Kasniji emigranti bili su prvenstveno ribari koji su došli na pacifičku obalu krajem 19. i naročito početkom 20. stoljeća. To su uglavnom bili ljudi s Brača, Hvara, Korčule i Visa. Oni su se najprije našli u bogatim ribarskim područjima oko Aljaske a zatim su kretali za ribom prema jugu do San Pedra gdje su lovili skuše, srdjele i tune. U doba prvog svjetskog rata Petar Dragnić i Martin Bogdanović jako su unaprijedili ribarstvo i ribarsku industriju time što su uveli prve brodove koji su bili tako opremljeni da su mogli ribu nositi duže vremena.⁴⁾ Između 1921—1930. u San Pedro došlo je 5—6 tisuća ljudi, od kojeg broja preko dvije tisuće ravno iz Jugoslavije. Između 1930. i 1940. taj broj se popeo na 12 tisuća. Ribarstvo

i ribarska industrija silno su napredovali. Danas je međutim situacija izmijenjena. Zbog strane konkurencije, naročito japanske, Dalmatinci u San Pedru traže nove izvore zarade a mnogi se od njih i školuju. Starije generacije kojima je to bio jedini i vrlo dobar izvor zarade za život vide da u današnjem američkom društvu njihovi sinovi moraju tražiti druge putove i načine življenja.

Dalmatinci u San Pedru su snažna i homogena etnička grupa. Oni su uložili svaki napor da bi zadržali svoje kulturno i lingvističko jedinstvo. Već 1927. otvaraju svoj klub koji godinama služi kao centar raznih kulturnih i društvenih aktivnosti. Osim kluba postoje i druge važne organizacije u San Pedru i predjelima koji njemu pripadaju. To su: Jugoslavenko - američko savjetovalište, Jugoslavenski ženski klub, Hrvatska bratska zajednica, »Tamburica«, klub za mlade. Autori naglašavaju da je San Pedro jedna od rijetkih iseljeničkih grupa koja pokušava zadržati svoj lingvistički identitet. Godine 1932. otvorili su i jezičnu školu gdje njihova djeca uče hrvatski i gdje se upoznavaju i s kulturnim nasljeđem svojih djedova. Ta se etnička grupa svojim načinom života nije potpuno integrirala u američko društvo i zato je interesantna za sociološko i lingvističko istraživanje.

U drugoj glavi s nazivom »Pregled bilingvizma, lingvističkih problema i prethodnih studija« autori nam daju vrlo koristan pregled važnih teorijskih problema povezanih s proučavanjem bilingvizma. U tom pregledu nalazimo najvažniju literaturu o jezicima u kontaktu. Naročito su istaknute knjige Einara Haugena, Uriela Weinreicha, Williama Mackeya i Nils Hasselma.⁵⁾ Spomenute su određene analize imigrantskih govora, kao npr. Leo Papova studija o portugalsko-američkom govoru, Glenn Gilbertova dizertacija o njemačkom dijalektu kojim se govori u pokrajini Kendall i Gillespie, Robert Di Pietrova dizertacija o sicilijanskom dijalektu u Americi itd.⁶⁾

Opisa slavenskih jezika nema mnogo. Godine 1938. Witold Doroszewski napisao je monografiju o poljskom jeziku u Americi,⁷⁾ a postoji i Franciszek Lyrina disertacija o engleskom i poljskom u kontaktu.⁸⁾ Jan Perkowski napisao je studiju o kašupskom idiolektu u Sjedinjenim Američkim Državama.⁹⁾ Postoji i disertacija Goldie Meyerstein o nekim problemima bilingvizma kod emigranata Slovaka. Dalje je 1964. Jurij Žlutenko proučio ukrajinski jezik u Americi i Kanadi.¹⁰⁾ O hrvatskom ili srpskom jeziku postoji disertacija Milana Surdučkog iz 1970.¹¹⁾ (Pisac ovog prikaza također se bavi problemom hrvatskog jezika u Americi i napisala je disertaciju pod naslovom »Hrvatskosrpski i američki engleski u kontaktu, sociolingvistička studija hrvatskosrpskog stanovništva u Steeltonu, Pennsylvania«, uz još tri članka u *Čakavskoj riči* i *General Linguistics*.¹²⁾

Četvrta glava »Analiza interferencije« centralni je i najvažniji dio studije, vrlo interesantan ali na mjestima nedovoljno kompletan. U našem prikazu zaustavit ćemo se na mnogim detaljima u ovom poglavlju. Glavni

kriterij po kojemu su autori birali svoje informante bila je činjenica da su rođeni u Jugoslaviji i da su došli u Ameriku kao odrasle osobe. Iz svog ispitivanja isključili su informante s otoka Visa jer su ustanovili da se njihov dijalekt fundamentalno razlikuje od ostalih dijalekata njihovih informanata. Višane su ostavili za posebnu studiju. Autori su isto tako izabrali standardni hrvatski jezik kao »najbolju generalizaciju kojom se mogu obuhvatiti različiti dijalekti informanata.«¹³) Međutim ovakvo ih je upoređivanje navelo da ponekad ne pridaju dovoljno pažnje specifičnim dijalektalnim crtama, pa su, upoređujući govor informanata sa standardnim književnim jezikom, u nekim slučajevima povukli generalizacije koje nisu sasvim tačne na što ćemo ukazati dalje u prikazu.

Autori najprije daju prikaz strukturalnih karakteristika engleskog i hrvatskog jezika. Njihove fonološke strukture prikazane su po jakobsonovskoj matrici distinktivnih razlikovnica. Kratko su prikazane morfologija, sintaksa i sastav rječnika ovih dvaju jezika. Autori nas upozoravaju, i to s pravom, da »moramo, međutim, znati da među informantima koji su testirani postoje individualne razlike kao što su to osnovni regionalni dijalekt, stupanj obrazovanja, zvanje, starost svakog od njih u vrijeme imigracije (a da ne spominjemo mnoge raznovrsne psihološke faktore svakog pojedinca koji određuju njegove reakcije na uznemiravajuće probleme s kojima se on susreće kod imigracije u stranu zemlju).«¹⁴)

Autori nam daju iscrpnu listu primjera prebacivanja iz jednog jezičnog koda u drugi. Ovdje navodimo neke od tih primjera: ... *sa svim ovim flower people okolo* (flower people, djeca cvijeća): *To su naš only expenses, only luxuries* (jedini troškovi, jedini luksuzi): *Mi imamo naši high school* (gimnazija): *treba biti baš ono scholar* (naučnik): *dovedu nas u onaj njihov office* (ured). Neke od ovakvih rečenica počinju frazama »*as we say, as they say here, što mi kažemo*, kao npr. ... *što mi kažemo, sea sick, od mora* (sea sickness, morska bolest): *Ja sam, što kažu ovdje, emotionally involved, znate* (emotionally involved, emocionalno angažiran). Također nailazimo na slučajeve gdje se hrvatska riječ javlja uz englesku tako da jedna drugu objašnjava, kao npr.: *Ako hoćeš lojera, ovaj advokata: daleko od noj, daleko od galame: ne možeš reći bikaz, jer u stvari...* (Ovdje su riječi *lojer, noj* i *bikaz* fonološki adaptirane posuđenice iz engleskog *lawyer, noise* i *because*). I kod mojih informanata ovaj fenomen prebacivanja iz jednog koda u drugi bio je vrlo učestao, pa stoga možemo reći da je on jedan od postojanih karakteristika govora bilingvalaca.

Fonološka interferencija je najjasnija u slučajevima kad se dva fonema u različitim lingvističkim sistema razlikuju u ponekoj osobini ili kad jedan od fonema ne postoji u drugom sistemu. Plozivi su u engleskom aspirirani dok oni u hrvatskom nisu, međutim neki primjeri neaspiriranih glasova su sumnjivi, kao npr. *vo*k (walk, šetnja) ili *raj*t (right, pravo) jer u engleskom ne možemo govoriti o pravoj aspiraciji na kraju riječi. Neobično je da se engleski fonem /θ/ interpretira samo kao /t/. Moji su ga informanti izgovarali i kao /s/ kao u riječi *something* /somsin/ i kao /d/ kao u riječi *forth* /ford/. Čudno je da informanti čiji je dijalekt čakavski ili kajkavski nisu interpretirali engleske foneme prema svom urođenom

fonemskom sistemu. Jedan primjer ovakve interpretacije bio bi kajkavsko obezvučavanje zvučnih suglasnika na kraju riječi u riječima *club* /klup/ ili *five* /fajt/ umjesto engleskog /klab/ i /fajv/ (pet). Ovakve dijalektske interpretacije bile su česte kod mojih informanata u Steeltonu. Kako su autori upoređivali govor svojih informanata sa standardnim jezikom, oni nisu pridavali dovoljno važnosti ovakvim slučajevima. Nedovoljno pridavanje važnosti dijalektskim varijantama vidljivo je iz primjera interpretacije foneme /ə/. Riječ *bus* (autobus) informanti su izgovarali kao /bas, bos, bɔs/. Prva interpretacija je normalna i očekivana interpretacija fonema /ə/ kao /a/ pošto /ə/ ne postoji u hrvatskom jeziku. Ostale dvije interpretacije /ɔ, o/ su refleksi dijalekta u kojemu kratko /a/ postaje zatvorenije /o/, karakteristika čakavskog dijalekta.¹⁵⁾ Primjer iz standardnog jezika je riječ *kanal* koji se u čakavskom dijalektu izgovara *konal*. U slučaju riječi *union* (junion) i *application* /aplikešon/ (molba) /o/ je izgovoreno pod utjecajem pisanog jezika koji isto tako igra važnu ulogu kod fonološke adaptacije posuđenica. U slučaju *operation* /operešun/, fonem /ə/ izgovoren je kao /u/ jer u dijalektu informanata postoje riječi koje se tako izgovaraju, npr. riječi kao *deprešjun*, *proibišjun*. Ovo je prije morfološka nego fonološka adaptacija.

O morfološkoj interferenciji govori se inače vrlo malo i ona je uključena više u opisu leksikona. Morfološki neasimilirane riječi, tj. posuđenice bez odgovarajućih padežnih nastavaka koje hrvatska gramatika zahtijeva, vrlo su česte, npr.: *Oni idu s bos* (*bos, bus, autobus*). U ovoj rečenici ne možemo reći, kako to čine autori, da je upotreba *s/sa* s instrumentalom pogrešna jer je ona u govornom jeziku, pogotovo u govornom jeziku dijalekata vrlo proširena. Budući da je informant iz Praznica na Braču, takva upotreba *s/sa* je jedina za koju on zna u svome dijalektu, jer on nikad nije ni znao pravilan standardni jezik. Općenito se stječe utisak da autori nisu baš najbolje upoznati s karakteristikama dijalekata. Na primjer u frazi ... *u onoj vali*, autori smatraju da je *vali* posuđenica engleski riječi *valley* (dolina) koja je interpretirana kao »lokativ singulara ženskog roda, kao što se vidi iz lokativa singulara zamjenice *ona* (*val-i* je hipotetična imenica *val-a*).«¹⁶⁾ Međutim *vala* je riječ koja postoji u čakavskom dijalektu i koju je informant sigurno znao i prije odlaska u Ameriku jer je rođen u Tugarama blizu Splita.

Opis sintetičke interferencije je vrlo siromašan. Točno je što kažu autori »da je mnogo teže uspostaviti jasnu sliku sintaktičke interferencije nego što je to slučaj s fonološkom i morfološkom interferencijom.«¹⁷⁾ međutim ta ih činjenica potpuno ne opravdava. Oni spominju upotrebu glagola *ići* s adverbom umjesto složenog glagola kao npr. *Kad je otišao u Jugoslaviju natrag* umjesto *Kad se vratio u Jugoslaviju* kao konstrukciju koja je rezultat direktne interferencije iz engleskog. Trebalo je međutim spomenuti da su ovakve konstrukcije karakteristične za govornike kajkavskog i čakavskog dijalekta.¹⁸⁾ Teško je odrediti direktan utjecaj engleskog na sintaksu hrvatskog jezika, međutim indirektna interferencija može se ustanoviti a nju autori ne spominju. Na primjer u govoru Hrvata imigranata ne poštuju se pravila koja važe za položaj enklitike u rečenici, kao npr. *mati je mi* ,, ,, umjesto *mati mi je*. Isto tako konstrukcije kao što

su *naše majke ime* umjesto *ime naše majke* prema engleskom slijedu riječi *our mother's name*.¹⁹⁾

U dijelu koji govori o leksičkoj interferenciji nalazimo primjere morfološke interferencije i primjere deklinacija posuđenica. Navodimo nekoliko primjera: *zadnji dan džulaja* . . . (*July*, srpanj); *na svaka četiri, ovaj, kornera* (*corner*, ugao); *sa ovijem botom* (*boat*, brod); *imam frende amerikane* (*friend*, prijatelj). Ovakvih primjera ima mnogo u prikazanim dijalozima na kraju ovog prikaza. Za neke riječi autori navode da su posuđenice, ali to neće biti točno, kao npr. *ekonomija*, *garaža*, *dizajn*, koje postoje u leksikonu hrvatskog jezika. Isto tako nije sasvim jasno koje su hrvatske riječi zamijenjene engleskim riječima *tuna salad* i *salamone*. Ovo su nove riječi koje nisu zamijenile nikakve hrvatske riječi jer su to izrazi s kojima su se imigranti susreli u njima novoj sredini. Isto tako autori ne spominju ništa o rodu imenica a kod glagola se moglo nešto reći i o adaptaciji aspekta, faktoru koji se razlikuje u ova dva jezika. I primjer za deklinaciju pridjeva nije baš najsigurniji. U rečenici *Mi smo bili tako loki* argumenat da je *loki* sastavljen od *lok+i* kao množina muškog roda nije uvjerljiv jer je *-i* dio pridjevskog oblika engleske riječi *lucky* (sretan). Da su autori naišli na primjer kao što je *ja sam lok* onda bi se oblik *loki* mogao objasniti kao množina muškog roda za pridjev *lok*.

Četvrta glava sadrži kratke biografske podatke o informantima kao i primjere njihova govora koje su autori snimali na magnetofonskoj vrpci. Primjere razgovora dajemo na kraju prikaza. Ljudi koji su im poslužili kao informanti rodom su s Brača (iz Pražnica, Selaca, Sutivana, Bola), iz Splita ili oko Splita (Tugara, Omiša), Zatim ih ima još iz raznih mjesta, kao što su Puntat na otoku Krku, Dobrota, Boka Kotorska, Zagreb, Nikšić, Sutorina i Balci u Hercegovini itd.

Zaključci su argumentativni. Autori su se opredijelili za ispitivanje jedne generacije informanata, onih rođenih u Jugoslaviji koji sada žive u Americi. Tako su proučavali bilingvni govor jedne heterogene grupe imigranata (i po mjestu rođenja, i po dobi, spolu i obrazovanju). Budući da su ovako ograničili svoje ispitivanje, oni su, kao što i sami navode, »žrtvovali priliku da prouče do koje se mjere hrvatski zadržao, tj. kolika je interferencija iz engleskog, utjecala na govor imigrantske djece.«²⁰⁾ Opravdanje za njihov izbor ispitivanje nije najuvjerljivije. Autori tvrde da su se ograničili na jednu, tj. prvu generaciju, kako bi bili u mogućnosti proučiti »početne faze bilingvalne interferencije« kod svakog pojedinog imigranta. Međutim početna faza nije nigdje definirana. Neki od informanata došli su u dodir s engleskim već 1905. i tako je mnogo godina prošlo od njihovog prvog kontakta s tim jezikom. Isto tako nije sasvim jasno zašto su se na taj način bolje usredotočili na govor »pojednog govornika« kao »centra jezičkog kontakta«²¹⁾ time što su iz svog ispitivanja isključili drugu i treću generaciju, tj. imigrantsku djecu. Upoređenje dviju generacija sigurno bi bilo korisno za jednu interesantnu komparaciju i a generalizaciju istraživanih podataka.

Autori su pokušali uporediti stupanj interferencije s raznim faktorima kao što su to npr. obrazovanje koje uvijek stoji u suprotnom odnosu

s interferencijom, tj. više obrazovanje — manja interferencija. Isto tako se vidi da je kod ljudi koji imaju viši socijalni status interferencija veća, tj. u ovom konkretnom slučaju engleskog i hrvatskog ljudi na višim položajima manje govore hrvatski tako da ga zaboravljaju, stoga im je interferencija engleskog vidljiva. Isto tako vrijeme koje je prošlo od vremena kad su ti ljudi imigrirali isto je tako direktno povezano s interferencijom, tj. više vremena — veća interferencija. Međutim u ovakvim slučajevima postoje individualne iznimke. Izgleda da je dob imigranta važnija od vremena imigracije. U mojim ispitivanjima se pokazalo ovo: što su informanti bili stariji u doba kad su imigrirali interferencija je u njihovom govoru bila manja.

Isto tako nalazimo određenu nedosljednost između činjenica i zaključaka o dijalektima. Informanti dolaze iz raznih dijalektskih područja i autori napominju da je miješanje dijalekata vrlo neznatno kod žitelja San Pedra. Iz razgovora informanata vidi se da su oni zadržali svoje dijalektske karakteristike s mnogo uspjeha. Stoga ne može biti točno kad autori kažu »kod mnogih informanata hrvatski koji govore sličan je standardnom književnom jeziku, a dijalekt kraja u kojem su rođeni u Jugoslaviji . . . Osjeća se vrlo slabo ili nikako.«²²⁾ Istina je da su informanti u Jugoslaviji bili u prilici da čuju standardni jezik, ali je vrlo malo vjerovatno da se »širenje standardnog jezika u njihov govor nastavilo u San Pedru vrlo slično kako se to događalo u njihovom rodnom kraju.«²³⁾ Jednosedmično pohađanje lekcija iz hrvatskog nije dovoljno da bi održalo širenje standardnog jezika a isto tako za njih nije tako »prirodno« da govore standardnim jezikom kad govore s osobom iz drugog dijalektskog područja. Mnogi od njih možda nikad nisu dobro ni znali standardni jezik ako se nisu kretali izvan svog područja, gdje se ljudi isključivo služe dijalektom. Osim toga, kojim će se načinom govora osoba poslužiti ovisi o mnogim faktorima, kao što su razlika u dobi sugovornika, društveni status a i lični odnos prema osobi s kojom se govori. U mnogim slučajevima na lokalnom govoru se insistira zbog ponosa. Neke od autorovih zaključaka su nedovoljno zasnovani, kao npr. tvrdnja da »postoji tendencija da standardni jezični elementi zamijene regionalne oblike, naročito kod obrazovanih osoba, i ta je tendencija univerzalna gdje god postoje standardni jezici.«²⁴⁾ Istina je međutim da se dijalekatski oblici ne mogu tako lako zamijeniti, nego govornik bira prema osobi i situaciji kojim da se dijalektom posluži.

Uza sve ovu knjigu vrijedno je pročitati i upoznati kao jedan od prvih sistematskih pokušaja proučavanja hrvatskog jezika koji se govori u Sjedinjenim Američkim Državama.

PRIMJERI GOVORA INFORMANATA U SAN PEDRU

Informant B1 (f)

Rođena 1896. u *Pražnicama* na Braču. Ima osnovnu školu. Udata. Emigrirala 1932. u San Pedro. Poslije muževljeve smrti 1950. radila u tvornici ribe da bi odgojila kćerku. Sada je u penziji, živi sama, ali često se viđa s prijateljima, prijašnjim kolegama, kćerkom i njenom obitelji gdje se gotovo uvijek govori hrvatski. Govori engleski »samo kad je potrebno«. U Jugoslaviju se vratila u posjetu 1961.

— Nè, nìman nìkoga nìšće. (j)ìmam sàmo ròdjàkov. Nìman ni bràta, ni sèstru ni òca, ni mājku. Sàmo ìmam òvde jednu cèrku koja mi je udàta, ìma cètvoricè djèce, i sàda mi ovdèna svè. Ja nìman mùža, ùmro mi ìma dvàdeset gòdina. Sàma žìven, i fàla bògu. Pretrpìla san dòsta u ovu zemlju, svàke žàlosti, svàke nèvòlje ali san svè mògla se uzdržàt, tàko mi je Bog pomòga da san svè snàšla, i rabòtala i edju- (*education*, obrazovanje) dàla kćèri edjukešn vèliku i òna sad ìma lípu ràbotu, tìcer (*teacher*, učitelj), ona se udàla za jednòga ìsto od stàroga kràja, blizu Dubròvnika. Sàmo sa mòtikon, kakò hòt 'ret', kopàju i sàde vako krumpìre, vèčete (*vegetable*, povrće), ove frùte, višnje, akò mi rèčemo štà ti ja znàn, i tako. Imaju, a, nàjviše ìmaju štà je Pùčišće, to je na mòru, pa tùte ìmadu ovè ol kamènja, ovè, kakò se zove, al k-, ovè kàmenari, i tu se kòpa kamènje, tùde idu vàzdan na ràbotu, a dòd'ù ovàmo onda ih olnesè sa bòs (*bus*, autobus), ìma àutobus. Prije nìje bilo ni bòs, svè pjèške da nam je na kònje, na, na kònje, na, na màzge, na mùle, svè su tàko hodìli a sàda ìma bòs svùda po Bràču.

Informant S1 (m)

Rođen 1891. u *Omišu*. Pohađao školu jednu do dvije godine. Bio u austro-ugarskoj vojsci za vrijeme prvog svjetskog rata. Sam se nàobražavao, zna talijanski, njemački, mađarski. Oženio se 1920, došao u Ameriku i zaposlio se 1922. Radio je u Wyomingu kao rudar osam godina i tu je doveo obitelj 1928. U San Pedro je došao 1944. i radio je kao električar i mehaničar sve do penzije. Jugoslaviju je posjetio sa ženom 1960. i 1967. Hrvatski govori u kući i s djecom koja su vjenčana.

— I ùnda pòtle jà san tù dèljà ... Sès Ròbak (*Sears Roebuck*) tràži mekànika (*mechanic*, mehaničar) za fridžerètere i frìzere. Unda jà san ìšao u Sèrs Ròbak, i oni mène mètnu òdma u apàrtimen (*department*, odjel) tèn (deset) u Mèjwud (*Meywood*), di se šìpuje (to ship, otpremati) òrder (narudžbe), fridžerètere, mašine, vàšmašine (*wash-machines*, mašine za pranje rublja), sve. I jà san tò popràwljā, svè šìpovā, i tù san stā gòdinu

i pō, i pōtla tōga gōdinu i pō san išā za Los Āndjelos trās lājn (*truck? lines*, kamionske linije), napravijāt trān- mōdere-, ove sviče (*switches*, prekidače) za štrīckare (*streetcars*, tramvaji), svē štrīckare u cīli Los Āndjelos, imā san trūk (*truck*, kamion), drājvera (*driver*, vozač), i ja napravijāt trūli vājer (*trolley wires*, trolejbuske žice), svē di se lūsi (*loose*, popušten), tō san napravija. I tū san stā jednu gōdinu i pō. Onda, i, dōšla su vójska, ona kōjā su bili p̄vo tūta, sv̄ršio rāt, oni su dōšli nāzād, onda mēne jūnija lēofāla (*union, laid off*; unija, otpustila). I kad mēne juniija lējofāla, jā sam onda iša za Pasific pōmp-kōmpani (*Pacific Pump Company*). I tāmo san sēdan gōdina bīo.

BILJEŠKE

¹⁾ Ovo je proširena verzija prikaza koji će se pojaviti u časopisu *General Linguistics* tokom 1975.

²⁾ Najbolji podaci mogu se naći u knjizi Gerald G. Govorchin, *Americans from Yugoslavia* (Gainesville: University of Florida Press, 1961).

³⁾ O našoj imigraciji vidi slijedeće knjige i članke: L. S. Kosier, *Srbi, Hrvati, i Slovenci u Americi* (Beograd: Biblioteka 'Bankarstva', 1926); Joseph S. Roucek, »Yugoslavsein America«, *Yugoslavia*, izd. Robert J. Kerner (Berkeley i Los Angeles: University of California Press, 1949); George J. Prpić, *The Croatian Immigrants in America* (New York: Philosophical Library, 1971).

⁴⁾ Prema Govorchinu (*Americans*, str. 94) ... »napredak ribne industrije na pacifičkoj obali može se u velikoj mjeri pridati inventivnosti Jugoslavena.«

⁵⁾ Einar Haugen, *The Norwegian Language in America: A Study in bilingual behaviour* 2 toma (Philadelphia, Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1953); *Bilingualism in the Americas: a bibliography and research guide* (Publication of the American Dialectal Society, No. 26; Alabama: University of Alabama Press, 1956); Uriel Weinreich, *Languages in Contact, findings and problems* (New York: Publication of the Linguistic Circle of New York, No. 1, 1953); William Mackey, »The Description of Bilingualism,« *Journal of the Canadian Linguistic Association*, 7 (1962), str. 51-85; »Bilingual Interference: its Analysis and Measurement,« *The Journal of Communication*, 15 (1965), str. 239-249; »The Measurement of Bilingual Behaviour,« *The Canadian Psychologist*, 7 (1966), str. 75-92; Nils Hasselmo, »How can we measure the effect which one language may have on the other in the speech of bilinguals?« *Description and Measurement of Bilingualism*, izd. L. G. Kelly (Toronto, 1969).

⁶⁾ Leo Pap, *Portuguese-American Speech, an outline of speech conditions among Portuguese imigrants in New England and elsewhere in United States* (New York: King's Crown Press, 1949); Glenn Gilbert, *The German Dialect Spoken in Kendall and Gillespie Counties, Texas* Harvard university, 1963.; Robert DiPietro, *The structural Description of an Alcamese Sicilian Dialect in America*, Cornell Univ. 1960.

⁷⁾ Witold Doroszewski, *Jezyk polski w Stanach Zjednoczonych A. P.* (Warsaw, 1938).

⁸⁾ Franciszek Lyra, *English and Polish in Contact*, Indiana Univesity, 1962.

⁹⁾ Jan Perkowski, *A Kashubian Idiolect in the United States* (Bloomington, Indiana University, 1969).

¹⁰⁾ Goldie Meyerstein, *Selected Problems of Bilingualism Among Immigrant Slovaks*, University of Michigan, 1959.; Jurij Žlutenko, *Ukrains'koanglijs'ki mižmovni vidnosyny, ukrains'ka mova u SŠA i Kanadi*, Kiev, 1964.

¹¹⁾ Milan Surdučki, *Morfološka adaptacija engleskih pozajmljenica u srpsko-hrvatskom; analiza engleskih pozajmljenica u standardnom srpskohrvatskom jeziku i jeziku Srba i Hrvata iseljenika u Kanadi*, University of Novi Sad, 1970.

¹²⁾ Dunja Jutronić, »Američki-engleski i hrvatski (čakavski dijalekt) u kontaktu,« *Čakavska rič*, 1973, br. 1, str. 71-99; »The Serbo-Croatian Language in Steelton, Pa.« *General Linguistics*, Vol 14, No. 1, str. 15-34; »Upotreba i održavanje hrvatskog jezika (čakavskog i kajkavskog dijalekta) kod naših iseljenika i njihove djece rođene u Sjedinjenim Američkim Državama« *Čakavska rič*, 1974, br. 1, str. 17-39

Navedena disertacija napravljena je na Pennsylvania State University, University Park, 1971.

¹³⁾ A. Albin i R. Alexander, *The Speech of Yugoslav Immigrants in San Pedro, California* (The Hague, 1972), str. 45. Dalje se navodi pod Albin i Aleksander, *The Speech of Immigrants*.

¹⁴⁾ *Ibid.*, str. 52.

¹⁵⁾ Mate Hraste, »Narodni jezik i njegovi dijalekti«, *Enciklopedija Jugoslavije* (Zagreb, 1958), str. 501-511.

¹⁶⁾ Albin i Alexander, *The Speech of Immigrants*, str. 72-73.

¹⁷⁾ *Ibidem*, str. 65.

¹⁸⁾ Thomas F. Magner, *A Zagreb Kajkavian Dialect* (The Pennsylvania State University, University Park, 1966), str. 48.

¹⁹⁾ Vidi primjere u mom članku u *Čakavskoj riči*, 1973, spomenutom u bilješki 12.

²⁰⁾ Albin i Alexander, *Speech of Immigrants*, str. 117.

²¹⁾ *Ibidem*, str. 117.

²²⁾ *Ibidem*, str. 123.

²³⁾ *Ibidem*, str. 123.

²⁴⁾ *Ibidem*, str. 123.